

WAYS TO DIVERSIFY LOCAL BUDGET REVENUES

Matkurbanova Dilrabo Jumanazarovna

1st-year Master's Student, Economics Program Asian International University

Abstract

This article analyzes the theoretical foundations, current state, and promising directions of diversifying local budget revenues in Uzbekistan. Proposals and recommendations have been developed regarding the expansion of the local tax base, the development of non-tax revenue sources, the effective use of municipal property, and the application of public-private partnership mechanisms. Conclusions and suggestions are formulated based on a comparative study of national and international practices.

Keywords

local budget, budget revenues, revenue diversification, local taxes, fiscal decentralization, municipal property, public-private partnership (PPP), Uzbekistan.

MAHALLIY BYUDJET DAROMADLARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH YO'LLARI

Matkurbanova Dilrabo Jumanazarovna

Osiyo Xalqaro Universiteti Iqtisodiyot yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda mahalliy byudjet daromadlarini diversifikatsiya qilishning nazariy asoslari, hozirgi holati va istiqbolli yo'nalishlari tahlil qilingan. Mahalliy soliqlar bazasini kengaytirish, soliqsiz daromad manbalarini rivojlantirish, munitsipal mulkdan samarali foydalanish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan foydalanish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Milliy tajriba va xorij amaliyotini qiyosiy o'rganish asosida xulosa va takliflar bayon etilgan.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические основы, текущее состояние и перспективные направления диверсификации доходов местных бюджетов в Узбекистане. Разработаны предложения и рекомендации по расширению базы местных налогов, развитию неналоговых источников доходов,

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026**

эффективному использованию муниципальной собственности и применению механизмов государственно-частного партнёрства. На основе сравнительного изучения отечественного и зарубежного опыта сформулированы выводы и предложения.

Kalit so‘zlar: mahalliy byudjet, byudjet daromadlari, daromadlar diversifikatsiyasi, mahalliy soliqlar, fiskal markazsizlashtirish, munitsipal mulk, davlat-xususiy sheriklik, O‘zbekiston.

Mahalliy byudjet daromadlarini diversifikatsiya qilish so‘nggi o‘n yillikda mintaqaviy iqtisodiy boshqaruv va davlat moliyasi nazariyasining eng dolzarb masalalaridan biriga aylandi. O‘zbekiston jadal o‘zgarayotgan iqtisodiyot sifatida “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi va 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi doirasida fiskal markazsizlashtirish va mahalliy byudjetlarni mustahkamlash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirmoqda. Mahalliy byudjetlarning daromad bazasini diversifikatsiya qilish shunchaki moliyaviy mustaqillikni ta‘minlash vositasi emas, balki mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish, aholiga sifatli ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatish, hududiy infratuzilmani modernizatsiya qilish va aholi turmush darajasini oshirishning asosiy mexanizmi hisoblanadi.

O‘zbekistonda mahalliy byudjetlarning hozirgi holati sezilarli o‘zgarishlarni aks ettiradi. So‘nggi yillarda fiskal markazsizlashtirish bo‘yicha muhim qadamlar tashlandi: tumanlar va shaharlar byudjetlarining mustaqilligi oshirildi, mahalliy soliqlar va yig‘imlar tarkibi qayta ko‘rib chiqildi, mahalliy hokimiyatlarning daromad va xarajat vakolatlari kengaytirildi. “Ochiq byudjet” portali, initsiativali byudjetlashtirish mexanizmi va elektron mahalliy boshqaruv tizimlarining joriy etilishi shaffoflikni oshirish va fuqarolar ishtirokini rag‘batlantirishga xizmat qildi. Biroq erishilgan yutuqlarga qaramay, mahalliy byudjetlarning sezilarli qismi hanuz markaziy byudjetdan keladigan transfert va subvensiyalarga bog‘liq holda qolmoqda, bu esa hududlarning

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026**

fiskal mustaqilligini cheklab, mahalliy taraqqiyotning barqarorligiga ta'sir ko'rsatmoqda.

Asosiy muammolardan biri O'zbekistondagi mahalliy byudjetlarning katta qismi subventsiya oluvchi maqomida bo'lishidir. Mamlakat tumanlarining ulushi katta qismi o'z xarajatlarini xususiy daromadlari hisobiga to'liq qoplay olmaydi va markaziy byudjetdan moliyaviy yordamga muhtoj. Xorazm viloyati tumanlari ham bu boradan istisno emas: viloyatdagi ko'plab tumanlar o'z byudjet xarajatlarining sezilarli qismini transfertlar hisobiga moliyalashtiradi. Ushbu nomutanosibliklar nafaqat mahalliy hokimiyatlarning mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatlarini cheklaydi, balki mintaqaviy taraqqiyotning notekisligini ham chuqurlashtiradi. Bu muammoni hal etish mahalliy daromad manbalarini kompleks diversifikatsiya qilish va mahalliy soliq bazasini iqtisodiy jihatdan asoslangan tarzda kengaytirishni talab qiladi.

Mahalliy byudjet daromadlariga ta'sir etuvchi yana bir muhim omil mahalliy soliq tizimining tarkibi va samaradorligidir. Hozirgi vaqtda mahalliy soliqlar va yig'imlar tarkibida mol-mulk solig'i, yer solig'i, transport vositalari solig'i va obodonlashtirish yig'imi yetakchi o'rin tutadi. Biroq bu soliqlar bo'yicha baholash bazalarining bozor qiymatidan past bo'lishi, soliq to'lovchilar bazasining to'liq qamrab olinmaganligi va soliq ma'muriyatchiligidagi kamchiliklar mahalliy byudjet daromadlarining potensial darajaga yetmasligiga olib kelmoqda. Ushbu cheklovlarni yengib o'tish mol-mulk va yer obyektlarining kompleks kadastr ro'yxatini yaratish, baholash metodikasini xalqaro standartlarga moslashtirish va soliq yig'ishning raqamli mexanizmlarini joriy etishni talab qiladi.

Boshqaruv nuqtai nazaridan O'zbekistondagi mahalliy byudjet daromadlarining diversifikatsiyasini raqamli boshqaruv va analitik vositalarni keng tatbiq etish orqali sezilarli darajada jadallashtirish mumkin. Bu texnologiyalar mahalliy organlarga soliq to'lovchilar bazasini real vaqt rejimida monitoring qilish, soliqdan qochish holatlarini aniqlash, byudjet ijrosini boshqarish va daromad imkoniyatlarini prognozlash imkonini

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026**

beradi. Estoniya, Janubiy Koreya va Singapur kabi davlatlar raqamli mahalliy boshqaruv platformalarini joriy etish orqali mahalliy daromadlar barqarorligini sezilarli darajada oshirgan bo‘lib, O‘zbekiston mahalliy hokimiyatlari bu tajribalardan qimmatli saboqlar olishi mumkin. “Yagona mahalliy xizmatlar markazi” konsepsiyasini Xorazm viloyati tumanlarida joriy etish va elektron to‘lov tizimlarini chuqurlashtirish daromad yig‘ish samaradorligini oshiradi.

Tartibga solish muhiti ham mahalliy byudjet daromadlarining diversifikatsiyasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi so‘nggi yillarda mahalliy byudjet jarayonini takomillashtirish, mahalliy soliqlar bo‘yicha qonunchilik bazasini qayta ko‘rib chiqish va fiskal munosabatlardagi shaffoflikni oshirish bo‘yicha muhim qadamlar tashladi. Bu yondashuvni kengaytirish, mahalliy hokimiyatlarning soliq stavkalari va imtiyozlari bo‘yicha qaror qabul qilish vakolatlarini ko‘paytirish hamda byudjetlararo munosabatlarni shaffof formulalar asosida qurish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, ichki byudjetlashtirish amaliyotini xalqaro standartlar, xususan OECD va Jahon banki tavsiyalari bilan uyg‘unlashtirish davlat moliyaviy boshqaruvi sohasidagi global ilg‘or tajribalarga moslashishni ta’minlaydi.

Munitsipal mulkdan samarali foydalanish mahalliy byudjet daromadlarini diversifikatsiya qilishning yana bir istiqbolli yo‘nalishini ifodalaydi. Mahalliy hokimiyat ixtiyoridagi binolar, yer uchastkalari, sanoat va savdo obyektlari, ijtimoiy infratuzilma obyektlari va boshqa mulk obyektlari to‘g‘ri boshqarilganda mahalliy byudjet uchun barqaror daromad manbai bo‘la oladi. Munitsipal mulkning to‘liq inventarizatsiyasini o‘tkazish, raqamli reyestrini yaratish, ijaraga berish va xususiylashtirish jarayonlarini shaffof elektron auksionlar orqali amalga oshirish va bo‘sh turgan obyektlarni iqtisodiy aylanmaga jalb qilish katta moliyaviy samara beradi. Xorazm viloyati tumanlarida munitsipal mulkdan foydalanishni optimallashtirish

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026**

bo'yicha kompleks dasturni ishlab chiqish mahalliy daromadlarni kengaytirishning amaliy vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Mahalliy daromadlar diversifikatsiyasining rivojlanishi shuningdek mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish va biznes muhitini yaxshilash bilan chambarchas bog'liqdir. Mahalliy darajada kichik va o'rta tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, qulay investitsion shart-sharoit yaratish, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish korxonalarining ochilishini rag'batlantirish soliq bazasining tabiiy kengayishiga olib keladi. Tumanlar darajasida kichik biznes inkubatorlari, hunarmandchilik markazlari va eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarish korxonalarini qo'llab-quvvatlash markazlarini tashkil etish mahalliy iqtisodiyotni jonlantiradi va daromad bazasini kengaytiradi. Xorazm viloyati uchun sayyohlik va madaniy meros sohasining rivojlanishi alohida ahamiyat kasb etadi - Xivaning UNESCO ro'yxatidagi tarixiy obyektlari va viloyatning qishloq xo'jaligi salohiyati mahalliy byudjet uchun katta daromad manbai bo'la oladi.

Davlat-xususiy sheriklik (DXS) mexanizmlari mahalliy byudjet daromadlarini diversifikatsiya qilishning qo'shimcha imkoniyatlarini taqdim etadi. Suv ta'minoti va kanalizatsiya tizimlari, mahalliy yo'llar, bozorlar, sayyohlik infratuzilmasi va boshqa munitsipal xizmatlarni rivojlantirishda xususiy sektor kapitali va boshqaruv tajribasini jalb qilish orqali mahalliy hokimiyatlar fiskal yukni kamaytirib, kelajakda barqaror daromadlar oqimini yaratishi mumkin. Konsessiya shartnomalari, boshqaruvga topshirish, qo'shma korxonalar, munitsipal obligatsiyalar chiqarish va infratuzilma investitsiya jamg'armalari kabi zamonaviy moliyaviy vositalar O'zbekiston mahalliy byudjetlari arxitekturasiga bosqichma-bosqich joriy etilishi mumkin bo'lgan vositalardir.

Soliqsiz daromad manbalarini rivojlantirish mahalliy byudjet daromadlarini diversifikatsiya qilishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Davlat boj to'lovlari, litsenziya va ruxsatnomalardan tushumlar, ekologik va boshqa jarimalar, ijara to'lovlari, munitsipal xizmatlardan tushumlar va boshqa soliqsiz daromadlar mahalliy byudjet

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026**

uchun barqaror manbalar bo'lib xizmat qilishi mumkin. Mahalliy bozorlar, avtoturargohlar, sayyohlik obyektlari, madaniy-ma'rifiy muassasalar va kommunal xizmatlardan tushadigan to'lovlar tizimini takomillashtirish, ularning shaffof yig'ilishi va byudjetga to'liq o'tkazilishini ta'minlash katta ahamiyatga ega.

Mahalliy byudjet daromadlarining diversifikatsiyasi inson kapitali masalalarini ham hisobga olishi kerak. Mahalliy moliyaviy boshqaruv sohasida yuqori malakali kadrlar - soliq mutaxassislari, byudjet tahlilchilari, munitsipal mulk menejerlari, raqamli boshqaruv mutaxassislari va DXS loyihalari bo'yicha ekspertlarning yetishmasligi mahalliy daromadlar salohiyatining to'liq ro'yobga chiqishiga to'sqinlik qiladi. Bu muammoni hal etish uchun mintaqadagi oliy ta'lim muassasalarida davlat moliyasi va mahalliy boshqaruv yo'nalishidagi o'quv dasturlarini kengaytirish, mahalliy hokimiyat xodimlari uchun qayta tayyorlash kurslarini tashkil etish va xorijiy tajribani o'rganish bo'yicha stajirovkalarni rivojlantirish strategik ahamiyatga ega.

Xalqaro tajriba mahalliy byudjet daromadlarini muvaffaqiyatli diversifikatsiya qilgan davlatlar bir nechta umumiy xususiyatlarga ega ekanligini tasdiqlaydi: kuchli fiskal markazsizlashtirish siyosati, mahalliy hokimiyatlarning soliq vakolatlari va imkoniyatlarining kengligi, samarali soliq ma'muriyatchiligi tizimi, munitsipal mulkdan oqilona foydalanish va xususiy sektor bilan keng hamkorlik. Germaniya, Polsha, Janubiy Koreya va Estoniya tajribasi mahalliy byudjetlarni mustahkamlashning samarali modellari sifatida o'rganishga arzigulik. Bu davlatlar fiskal markazsizlashtirish islohotlarini izchil amalga oshirish orqali mahalliy hokimiyatlarning moliyaviy mustaqilligini sezilarli darajada oshirgan va hududiy taraqqiyotning notekisligini kamaytirgan.

O'zbekistonning mahalliy byudjet daromadlarini diversifikatsiya qilish yo'li ushbu tamoyillarni mamlakatning o'ziga xos iqtisodiy, geografik va institutsional konteksti bilan moslashtirgan holda o'z ichiga olishi kerak. Xorazm viloyati misolida bu strategiya viloyatning qishloq xo'jaligi salohiyati, hunarmandchilik va to'qimachilik an'analari,

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026**

madaniy turizm imkoniyatlari va munitsipal mulk obyektlari kabi noyob omillarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, mahalliy byudjet daromadlarini diversifikatsiya qilish yo‘llarini izchil amalga oshirish mahalliy hokimiyatlarning moliyaviy mustaqilligini ta’minlash va hududiy taraqqiyotning barqarorligini ko‘tarishning asosiy yo‘nalishi hisoblanadi. Mahalliy soliqlar bazasini kengaytirish, soliqsiz daromadlarni rivojlantirish, munitsipal mulkdan samarali foydalanish, davlat-xususiy sherikligini kengaytirish, raqamli boshqaruv vositalarini joriy etish va mahalliy iqtisodiyotni jonlantirish zarur. Ushbu yo‘nalishlarning izchil amalga oshirilishi nafaqat Xorazm viloyati va boshqa mintaqalardagi tumanlarning subvensiyalarga bo‘lgan qaramligini sezilarli darajada kamaytiradi, balki mamlakatning umumiy fiskal barqarorligiga, mahalliy aholiga sifatli xizmatlar ko‘rsatishga va hududiy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ham muhim hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "O‘zbekiston - 2030" strategiyasi, 2023.
- O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Mahalliy byudjetlar ijrosi bo‘yicha yillik hisobot, 2024.
- Bird R.M., Vaillancourt F. Fiscal Decentralization in Developing Countries. Cambridge University Press, 2022.
- OECD. Fiscal Federalism: Making Decentralisation Work. Paris, 2023.
- Xudoyqulov H.A. Subvensiya oluvchi tumanlarning moliyaviy mustaqilligini oshirishda daromadlar bazasini diversifikatsiyalash. Toshkent, 2024.
- Vahobov A.V. Mahalliy byudjetlar va fiskal markazsizlashtirish. Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2023.

